

Jogellenesen külföldre vitt gyermekek – az esetek és az ellátórendszer jellemzői

Az Európai Unióhoz való csatlakozás megnövelte a határon átnyúló családjogi jogviták számát, és felerősítette a rendezésére igénybe vehető nemzetközi jogi eszközök alkalmazását. A csatlakozás óta évről évre növekvő számban fordulnak elő jogellenes gyermekelviteli ügyek is, amelyeknél (tipikusan) a gyermek anyja dönt úgy, hogy életvezetési nehézségre, megromlott kapcsolatra vagy erőszakra, bántalmazásra való hivatkozással az apa (és családja) tudomása nélkül Magyarországra hozza, vagy innen külföldre viszi a gyermeket. A nemzetközi normák és végrehajtási rendelkezések, releváns szabályok révén az ügyek elintézésében kompetenciával bíró intézményrendszer és szakmbergárda szakmáknként eltérő nehézségekkel küszködik. A rendszerszintű problémák közül (a jelen tanulmány alapjául szolgáló kutatás szerint) jellemzők: az információhiány, a szakmai kompetenciahatárok elmosódottsága, a büntetőeljárások „fenyegetésként” való alkalmazása, a jogellenes gyermekelvitel kockázatának fel nem ismerése (például a kapcsolattartási problémák esetén).

Bevezető

A jogellenesen külföldre vitt gyermekek ügyeinek komplex megközelítése számos dogmatikai és kutatási módszertani kérdést vet fel. Nehéz ezért ezt az összetett, számos jogterületen és intervenció szinten megjelenő problémát úgy bemutatni, hogy az jogilag és szakmailag korrekt, érthető, a gyakorlatot pontosan tükröző legyen.

Jelen tanulmány is több változatban készült el, hogy végső formájában (szándékaim szerint) a lehető legpontosabban leképezze a jelenségnek azon dimenzióit, amelyeket kutatóként módomban állt megismerni. Ezúton is köszönöm mindazoknak a szakembereknek, tanácsadó testületi tagoknak, akik kritikáikkal, észrevételeikkel segítették a kutatási eredmények közzétételéhez kapcsolódó munkát.¹

¹ A kutatásban részt vett: dr. Gyórfi Éva. A kutatást segítette: Kerpel Éva. A kutatás során létrehozott tanácsadó testület tagjai: dr. Várai-Jeges Adrienn (PKKB), dr. Bogár Péter (Fővárosi Főügyészség), dr. Brávác Ottóné (IRM), Oláh László (BRFK), dr. Nyitrai Zsuzsanna (Észak-magyarországi Regionális Államigazgatási Hivatal), Papp Krisztina (Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesülete), Zséger Barbara (IRM).

Tagadhatatlan, hogy legpontosabban a jelenség polgári jogi és nemzetközi magánjogi vonatkozásai artikuláltak. Ezzel együtt a kutatási hipotézisek között szerepelt, és a munka során bizonyítást is nyert, hogy a jelenség valamennyi dimenzióját csak holisztikus megközelítéssel lehet feltárni. Bár a jogalkotó szándéka (és a nemzetközi dokumentumokban tükröződő akarat) szerint az esetek rendezésének fő terepe a joghatósági kérdéseket is tisztázó nemzetközi magánjog, az esetek oksági vizsgálatával bizonyosságot nyert, hogy a gyermekvédelem, a közigazgatási és adminisztratív jog- és intézményrendszer, valamint a büntetőjog is szerepet játszik az ügyek kezelésében. Nem is beszélve olyan „rendszeren kívüli játékosokról”, mint a civilszervezetek vagy nemzetközi rendőri együttműködések.

Jelen tanulmányban a jogellenes gyermekelviteli esetek jellemzőin kívül az egyes intézmények és a releváns joganyag működését is bemutatom.

Áttekintés

Jogellenes gyermekelvitelnek tekintjük, ha jogszabály, hatályos bírósági vagy hatósági rendelkezés alapján elhelyezett gyermeket – attól, akinél a gyermeket elhelyezték, annak tudta és beleegyezése nélkül – más országba viszik, elrejtik vagy a gyermek visszavitelét (a gondviselőhöz) valamilyen módon akadályozzák.

Az ENSZ keretei között kidolgozott gyermekjogi egyezmény² 11. cikke szerint a részes államok intézkedéseket tesznek, hogy megakadályozzák a gyermekek törvénytelen külföldre utaztatását és ott tartását – ebből a célból előmozdítják a két- és többoldalú megállapodások megkötését, illetve a meglévő megállapodásokhoz való csatlakozást. A 11. cikkel összhangban áll a Hágai Magánjogi Konferencia szorgalmazására már 1980-ban létrejött, a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló szerződés (hágai egyezmény), amely a gyerekekkel kapcsolatos szülői felügyeleti jogok nemzetközi védelme érdekében született.

A hágai egyezmény tehát elsősorban nem gyermekvédelmi, hanem magánjogi jogviták nemzetközi rendezésére hivatott dokumentum. Ezzel együtt is, a hágai egyezmény preambulumban az aláíró államok kifejezésre juttatták, hogy a gyermekelhelyezési ügyekben a *„gyermek érdekét tekintik legnagyobb jelentőségűnek, és meg kívánják védeni a gyermekeket elvitelük vagy elrejtésük káros következményeitől, és ennek érdekében teremtik meg a gyerekek szokásos tartózkodási helye szerinti államba történő azonnali visszavitelre szolgáló eljárást”*.

² New York, 1989. Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény.

A jogellenes gyermekelviteli ügyekben tehát a kulcsszó a „visszavitel”. A gyermektől megfosztott szülőnek a gyermek elvitele/visszatartása/elrejtése kezdetétől számított egy éven belül van joga, hogy a hágai egyezmény alapján eljárást kezdeményezzen (feltéve, ha az ország, ahova elvitték a gyermeket, részese a hágai egyezménynek – egyéb esetben maradnak a kétoldalú magánjogi egyezmények, és ha ilyen sincs, akkor a konzuli jogsegély).³

A „visszavitel” ebben a kontextusban azt jelenti, hogy a gyermeket a szokásos tartózkodási helye szerinti államba kell visszavinni – kivéve, ha ezzel a gyermeket testi vagy lelki károsodás súlyos veszélyének tenné ki, vagy elviselhetetlen helyzetbe kerülne ezáltal. A visszavitel elrendelése érdekében indított eljárásban a bíróság két lépésben dönt: vizsgálnia kell egyrészt, hogy történt-e jogellenes elvitel/visszatartás, másrészt azt is elemeznie és értékelnie kell, hogy nincs-e olyan körülmény, amely miatt a visszavitel megtagadható.

A gyermekbántalmazás, veszélyeztetés gyanúja (vagy annak megállapítása) egyébként az unió tagállamaiban – Dániát kivéve – csak akkor akadály a visszavitelnek, ha a bíróság azt állapítja meg, hogy a visszavitel után nem biztosított a gyermek megfelelő védelme.

Ennek oka, hogy az Európai Unió tagállamai vonatkozásában – Dánia kivételével – közvetlenül alkalmazandó jogforrás⁴ *„a nemzetközi gyerekrablások megakadályozása céljából kiegészíti és szigorítja a Hágai Egyezmény alkalmazásának feltételeit”*⁵. Ennek szabályait a 2005. március 1. után indult ügyekben kell alkalmazni.

³ Államok, ahol a hágai egyezmény érvényben van: Amerikai Egyesült Államok, Argentína, Ausztrália, Ausztria, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Cseh Köztársaság, Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Horvátország, Izrael, Írország, Kanada, Kína – Hongkong I. Különleges Igazgatású Terület, Kína – Makaó Különleges Igazgatású Terület, Luxemburg, Macedónia, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország, Szerbia, Szlovákia, Törökország, Venezuela. Államok, amelyek nem minden másik állammal való kapcsolatukban csatlakoztak az egyezményhez: Bahamák, Belize, Brazília, Bulgária, Burkina Faso, Chile, Ciprus, Kolumbia, Costa Rica, Dél-Afrika, Ecuador, El Salvador, Észtország, Fehéroroszország, Fidzsi-szigetek, Grúzia, Honduras, Izland, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Mauritius, Málta, Mexikó, Monaco, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Moldovai Köztársaság, Románia, Saint Kitts és Nevis, Srí Lanka, Szlovénia, Trinidad és Tobago, Türkmenisztán, Ukrajna, Uruguay, Új-Zéland, Üzbegisztán, Zimbabwe.

⁴ A Tanács 2201/2003 /EK (2003. november 27.) rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (Brüsszel bis2).

⁵ Részlet Kőrös András bíró, tanácselnök, Legfelsőbb Bíróság, a Nemzetközi Családjogi Társaság tagjának a Pannon Jogászok XIX. Szimpóziuma keretében, 2009. június 26-án, Jennersdorfbán elhangzott előadásából.

Magyarország 1986-ban csatlakozott a hágai egyezményhez⁶, és annak végrehajtása érdekében miniszteri rendeletet alkotott⁷, amely a jogellenesen Magyarországra hozott vagy itt tartott gyermekek visszavételére vonatkozó bírósági eljárás rendjét szabja meg. Uniós csatlakozásunk, azaz 2004. május 1. óta pedig kötelesek vagyunk a Brüsszel bis2 alkalmazására is. Mivel a gyermekelviteli ügyek az amszterdami szerződés értelmében kizárólagos EU-hatáskörbe tartoznak, e tárgykörben kizárt további kétoldalú szerződések megkötése.

A gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásai tekintetében a hágai egyezmény a legfontosabb és legátfogóbb dokumentum. Az egyezmény főként nemzetközi szinten próbálja védeni a gyermeket a jogellenes elvitel vagy visszatartás káros hatásaitól, illetve eljárásokat állapít meg annak érdekében, hogy a gyermek haladéktalanul visszatérhessen abba az országba, ahol a szokásos tartózkodási helye van, ahol fő szabály szerint a legalkalmasabb fórumok hozhatnak érdemi döntést a család sorsáról. A magyar bíróság előtti eljárásban – a fentieknek megfelelően – a 2201/2003. EK rendelet (Brüsszel bis2), valamint a hágai egyezményt kihirdető és a végrehajtásáról rendelkező jogszabályok alkalmazandók.⁸ A polgári perrendtartás háttérjoganyagként érinti a jogellenes gyermekelviteli ügyek tárgyalását. A jogellenes gyermekelviteli ügyekre kijelölt bíróság Magyarországon a Pesti Központi Kerületi Bíróság. A jogellenesen Magyarországra hozott/került gyerekek ügyeiben – nemcsak a szülő általi gyerekelvitelt értve ezen, hanem például a kísérő nélküli kiskorúak eseteit is – a beavatkozás célja, szempontjai különbözők lehetnek. A gyerek jogellenes elvitele, illetve Magyarországra hozatala (beleértve az ország tranzitállomás jellegű funkcióját is) esetében (a kutatás idején) a központi hatóságként kijelölt Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (Polgári Jogi Kodifikációs és Nemzetközi Magánjogi Főosztálya) látta el az elsődleges kommunikációs-jelzési feladatokat (visszavitelikérelmfogadás, -továbbítás, hiánypótlási felhívás, jogellenesség vizsgálata, tájékoztatás) mind a szülők, mind az érintett hatóságok körében⁹. Fontos megjegyezni, hogy bár „hatóság”-ként van megnevezve, de feladat- és hatáskörét tekintve nem működik hatóságként.¹⁰

⁶ 1986. évi 14. tvr.

⁷ 7/1988. (VIII. 1.) IM rendelet a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában, az 1980. évi október 25. napján kelt, az 1986. évi 14. törvényerejű rendelettel kihirdetett szerződés végrehajtásáról.

⁸ 1986. évi 14. tvr. és 7/1988. (VIII. 1.) IM rendelet.

⁹ 7/1988. (VIII. 1.) IM rendelet 1–2. §

¹⁰ Jelen tanulmány elkészültekor a központi hatóság a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) EU és Nemzetközi Igazságügyi Együttműködésért felelős helyettes államtitkársága alá tartozik.

A 2201/2003/EK rendelet (Brüsszel bis2) alkalmazása során a központi hatóságok kulcsszerephez jutottak. Európában jellemző módon olyan hatóságokat neveztek ki a központi hatósági szerepek ellátására, amiket a hágai egyezmény végrehajtása során már életre hívtak, és így összhangot tudtak teremteni a különböző nemzetközi dokumentumok és a korábbi, illetve a 2201/2003. EK rendelet által megkívánt gyakorlat között.

Megállapítható tehát, hogy a releváns magánjogi joganyag értelmében a külföldre jogellenesen elvitt gyermek tekintetében a tényleges *status quo ante* helyreállítása a cél. Fontos még egyszer hangsúlyozni, hogy a gyermek visszavitelének elrendelése nem a szülői felügyelet tárgyában való döntés, hanem a gyerek jogellenes elvitelét megelőző szülői felelősségi állapot helyreállítása, arra a vélelemre alapozva, hogy ez a gyermek elsődleges érdeke. E vélelem és a nemzetközi joganyagban képviselt „visszaviteli paradigma” megdöntése kellene ahhoz, hogy érdemben új – hatékonyabb, a gyermek érdekeit jobban szem előtt tartó – alapokra lehessen helyezni a jogellenesen külföldre vitt gyermekek ügyeinek kezelését.

A kutatás

A jogellenesen külföldre vitt gyermekek ügyeinek jellemzői

A jelen tanulmány alapjául szolgáló empirikus kutatás 2010-ben zárult le, és 25 irányított szakmai interjú, öt áldozati mélyinterjú, illetve a 2007 és 2008 között folyamatban lévő jogellenes gyermekelvitel-ügyek aktáinak (összesen: 43 ügy) kérdőíves feldolgozását foglalta magában. Ezen kívül – a jogellenes elvitel-ügyek holisztikus szemléletű kritikai elemzése érdekében – két teljes esettanulmányt is készítettünk.

A kutatás során a következő területeken találtunk a jogellenes gyermekelvitel szempontjából kockázati tényezőként értékelhető jellemzőket:

- anyai státus (a gyermeket jogellenesen elvivő szülő az esetek 88 százalékában az anya);
- szülők és az érintett gyermek(ek) életkora;
- családi állapot (elvált vagy különélő szülő/vegyes állampolgárságú együttélésből születik a gyermek);
- szülő szocioökonómiai helyzete (nincs önálló jövedelme, vagy alacsony jövedelmű);
- gyerekek száma (egygyermekes család).

A kutatási eredmények alapján kirajzolódó életutak bizonytalan társadalmi státusú, az életpályájuk elején/közepén tartó, középkorú, családi életükben krízist

megélő, egygyermekes magyar nőkről szólnak, akiknek többségénél nem tudatos választás a gyermek külföldre vitele (Magyarországra hozatala).

Életkori jellemzők

A gyermeket elvivő szülő jellemzően (70 százalék) középkorú (31 és 45 év közötti). A mintába nem került be fiatal felnőtt (24 évesnél fiatalabb) és ötvenévesnél idősebb olyan szülő, aki gyermekét jogellenesen külföldre vitte. A gyermektől (hozzájárulása, tudomása nélkül) megfosztott szülő 31 és 50 év közötti (31-40 éves: 48, 41-50 éves: 52 százalék). A vizsgált esetek többségénél (71 százalék) a férj legalább három évvel idősebb volt az anyánál. A jogellenes elvitellel érintett gyermekek jellemzően igen fiatalok. A mintába kerülő gyerekek 54 százaléka volt hat éven aluli. E korcsoporton belül a három éven aluli gyermekek aránya 28 százalék. A tinédzser korú (12 évesnél idősebb) gyermekek aránya 16 százalék volt.

Az életkori adatokat összevetve a családszerkezetekkel és a jogellenes elvitt megvalósító szülő státusával, érthetővé (és prevenciós szempontból is értelmezhetővé) válik a gyermekek alacsony életkora mint jellemző kockázati tényező. A három-hat éven aluli gyermek anyától való függése és a hozzá való kötődése szignifikánsan erősebb, mint más gondviselőjéhez (apa, nagyszülők). A szülés utáni időszakban jellemzően az anya marad otthon a gyerekekkel, ő gondoskodik róla. A kisgyermekes anyák többé-kevésbé természetes izolációját a külföldön gyermeket vállaló nők hatványozottabban élik meg. Társas kapcsolataik beszűkültek – sok esetben az apára korlátozódnak –, a kommunikációjuk nehezített; a helyi tradíciókhoz, szokásokhoz való alkalmazkodás igen gyakran szorongással tölti el őket, és ennek következtében még jobban ragaszkodnak „egyetlen örömforrásukhoz”, a gyermekhez.

„Én szültem az »én kicsimet«, én szoptattam, engem hív anyának. Tisztaságban, rendben élünk [...] Az otthon maradt kispajtásaival levelezünk, hívnak, leveleket, képeslapokat küldünk. Nem akar Magyarországra menni.”

(Részlet egy jogellenes gyermekelvitelt elkövető szülő meghallgatásából)

Az érintett családok szerkezete

„Egész nap otthon voltam, egyedül a gyerekekkel. Anyósomék néha meglátogattak, de csak kritizálni tudtak. Semmi nem volt jó nekik, amit csináltam. Fűtés is alig volt a házban. A férjem spórolós volt.”

(Részlet egy jogellenes gyermekelvitelt elkövető szülő meghallgatásából)

A jogellenes elvitt az ügyek 88 százalékában az anya valósította meg. A mintában egyetlen olyan, (büntetőjogilag is releváns) ügy volt, ahol nagyszülők voltak az „elkövetők”.

A jogellenes gyermekelvitellel érintett családoknál kockázati tényezőként értékelhető az anya munkaerő-piaci helyzete, iskolázottsága, foglalkozása, jövedelmi viszonya. A gyermeket jogellenesen elvivő szülőknek az esetek 63 százalékában volt önálló jövedelme. Ebből a szellemi foglalkozást űző szülők aránya 22 százalék volt, míg a fizikai dolgozóké 41. Az alacsony szocioökonómiai státusú, háztartásbeli (23 százalék), illetve munkanélküli (14 százalék) szülő részben kiszolgáltatott és függő, részben pedig „gyökértelen”. Könnyebben szakad el szokásos tartózkodási helyétől az, akinek nincs jövedelme, a munkavállalásban perspektívája és/vagy alacsony státusú, rosszul fizetett munkát végez.¹¹

Az ügyek többségében vegyes állampolgárságú családokban fordult elő a jogellenes gyermekelvitel. A külföldön élő/tartózkodó/munkát vállaló magyar családok nyolc esetben (5 százalék) voltak érintettek. Itt tehát megállapítható, hogy a vegyes házasság (párkapcsolat) ténye kockázati tényezőként értékelhető. Az állampolgárságok szempontjából tipikusnak tűnő kapcsolatok: olasz férfi–magyar nő; osztrák, román, szlovák, francia, ír, holland férfi/nő–magyar férfi/nő. A kettős állampolgárság ténye nem jelent meg szignifikánsan a mintánkban (két esetben fordult elő), ezért a kockázati tényezők között sem tudjuk értékelni. A jogellenes gyermekelvitelt megvalósító szülő nemzetisége és származási országa szerint is Magyarországhoz kötődik. Az esetek 60 százalékában magyar állampolgár szülő az ügyek 46 százalékában hozta Magyarországra vagy vitte külföldre (54 százalék) a gyermeket.¹²

A családszerkezet egyik legfontosabb jellemzője a szülők közötti családjogi viszony. A jogellenes gyermekelvitel szempontjából kiemelt kockázati tényezőként értékelhető, hogy az érintett családok 59 százalékában a szülők elváltak (a jogellenes elvitelt megelőző egy-három évben).¹³ A házassági vagy élettársi kapcsolatban élő szülők aránya 33 százalék volt (ebből magasabb arányban szerepeltek a nem hivatalosan együtt élők: 19 százalék). A válás oka az általunk vizsgált ügyiratokból, dokumentumokból általában nem derült ki. Jelzésértékűnek tekinthető azonban, hogy az esetek 36 százalékában¹⁴ valamilyen, a családi erőszak körébe sorolható cselekmény

¹¹ Ezeket az adatokat tovább árnyalja, ha megnézzük a jogellenes elvitel áldozatává váló szülő szocioökonómiai státusát, foglalkozását. A vizsgált mintában a „hátra maradt” szülők (jellemzően az apa) 49 százalékának volt rendszeres jövedelme, szellemi munkát végző foglalkoztatottként. A fizikai munkavállalók aránya negyven százalék volt, és csak egyetlen esetben fordult elő munkanélküli apa az érintett családban.

¹² A vizsgált mintában előfordult még: osztrák, ír, román, szlovák, spanyol és francia állampolgárságú, jogellenes gyermekelvitellel érintett szülő.

¹³ A még házasságban élő szülők aránya 9 százalék volt.

¹⁴ A központi hatóságnál és a Pesti Központi Kerületi Bíróságon fellelhető, 2007–2008-ban folyamatban lévő ügyek csaknem hetven százalékában találtunk utalást családi erőszakra.

(a partner fizikai bántalmazása, lelki abúzus, elhanyagolás, kizsákmányolás stb.) közvetlen módon megjelenik az elvitel (és az életközösség felbontásának) okaként. A tényállásszerű cselekményeknek azonban csak igen szűk hányadában (öt esetben) indult büntetőeljárás a partner agresszív, erőszakos magatartása miatt.

„A nő a válóperben a férfit bántalmazással vádolta. A tanúk szerint ez kizárt, mert »arról a fél falu tudna«. Korábban (még a válás előtt) a nő már elszökött a nagylány-nyal. Az ikreket otthagytta. A férfi rendőrséggel kerestette. Nyolc hónapig bujkáltak. Aztán utána elmentek mindannyian külföldre – mármint a nő meg a gyerekek.”

(Részlet egy szakember-interjúból)

A családi erőszakon kívül a következő tényezőket tudtuk a kutatás során egyértelműen beazonosítani mint az életközösség megromlásának, illetve a jogellenes elvitel motivációját, okát:

- szegényes életkörülmények (a szokásos vagy korábbi tartózkodási helyhez képest rosszabb életkilátások, lakás- és munkakörülmények) – az esetek 7 százalékában önálló tényezőként, 14 százalékban családi erőszakkal együtt fordult elő ez a körülmény;
- honvággy (19 százalék);
- állásajánlat más országból (16 százalék);
- jelentősen megromlik a kapcsolat a partnerrel (a gyermek másik szülőjével), kommunikációs nehézségek, döntésképtelenség a közös ügyekben (10 százalék);
- új partnerkapcsolat (5 százalék).

„A kapcsolat felbomlása erős sértettséget eredményezett az anyában. Bár nem szívesen beszélt erről, az kiderült, a kapcsolattartások addig működtek az anya számára megfelelően, amíg az apának nem volt komolyabb partnere, és közösen, hármásban zajlottak a programok. Az apa azonban már a jelenlegi társával megy a fiúért, és csak a fiával szeretne lenni, az anyával nem, ami teljesen természetesnek és jogosnak érethető. Ez eredményezhette a nagyon elmérgesedett helyzetet.”

(Részlet egy szakember-interjúból)

Az érintett családokban jellemzően egy gyermek volt (56 százalék). A kétgyermekes családok aránya 21, a háromgyermekeseké 16 százalék volt. Négy vagy ennél több gyerek három esetben fordult elő. A magyar vizsgálattal párhuzamosan

A kutatási projekt során készült szakmai interjúkból és a kutatók munkáját segítő tanácsadó testület észrevételeiből azonban egyértelművé vált, hogy a bántalmazás szinte reflexszerűen kerül az ügyfelvételi iratokba. Az adatértékeléskor ezért szűrtük az elsődleges adatokat, és csak azokban az esetekben tartottuk fent a „családi erőszakot” (mint motivációt, az elvitel okát), ahol az az eljárás során mindvégig fontos narratívaként jelent meg, és a kérelmező/kérelmezett állításán kívül egyéb szakvéleménnyel, perirattal, dokumentációval is alátámasztható volt.

folyó belga kutatás eredményei szerint is 60 százalék feletti arányban egygyermekes családok voltak érintve a cselekménnyel. Így az egy gyermek kockázati tényezőt jelent. Mindenképpen kiemelés érdemel továbbá, hogy a jogellenes elvitelügyek 86 százalékában is egy gyermek volt érintve (tehát ha több gyermek is van a családban, jellemzően egyet visz magával a szülő). Öt esetben fordult elő, hogy két gyermeket, és csak egy esetben, amikor egy háromgyermekes család mindhárom gyermekét érintette a jogellenes elvitel (ebben az esetben egyébként a gyermekeket elvivő szülő egy jobb állás reményében vitte el gyermekeit másik országba, és az apa hozzájáruló nyilatkozatát utóbb a bíróság pótolta).

Szülői felelősség – szülői felügyeleti jog

A mintába kerülő esetek között legnagyobb arányban a szülők közös szülői felügyelet mellett gondoskodtak a gyermekről a jogellenes elvitel előtt (46 százalék). Az anya kizárólagos szülői felügyeleti joga az ügyek 42 százalékában, míg az apáé 12 százalékban volt megállapítható. Ezt a képet árnyalja, hogy a gyermek elsődleges gondviselője (illetve akinél a gyermek életvitelszerűen élt) az esetek 74 százalékában az anya.¹⁵

Az egyes európai államok szülői felügyeletre vonatkozó gyakorlatáról bővebben jelen tanulmányban nem foglalkozom, csak arra az általános európai gyakorlatra szeretnék kitérni, amely szerint közös szülői felügyelet esetén mindenképpen, de valamely szülő kizárólagos szülői felügyelete esetén is a gyermek tartózkodási helyének tartós megváltoztatásához a másik szülő hozzájárulása/tudomása is szükséges. Kérdésként merült fel a vizsgálat során, hogy a szülők mennyire vannak tisztában ezzel a szabályozási gyakorlattal. Az érintettekkel és szakemberekkel készült interjúk során az derült ki, hogy jelentős hiátusok vannak az alapvető szabályok ismerete tekintetében (mikor szükséges a hozzájárulás, mikor nem, hogyan pótolható, mik a jogellenes elvitel következményei stb.), ezért prevenciószempontból kiemelkedő jelentősége van a laikusok körében a vonatkozó joganyag közérthető formában történő terjesztésének, hozzáférhetővé tételének.¹⁶

A különélő szülővel való láthatásra/kapcsolattartásra nem minden esetben találtunk információt.¹⁷ A rendelkezésre álló adatok alapján a minden második hétvégén kétnapos kapcsolattartás a leggyakoribb (28 százalék), amit az évente egyszeri

¹⁵ Csak három esetben volt a gyermek elsődleges gondviselője az apa, míg az ügyek 19 százalékában ténylegesen is közösen gondoskodtak a gyermekről (például közös háztartásban nevelték).

¹⁶ Akár a házassági bontóperekben, gyermekelhelyezésről, szülői felügyeletről, kapcsolattartásról szóló határozatokban, hatósági döntésekben is.

¹⁷ A hiányzó adatok aránya 30 százalék feletti volt a mintában.

(ünnepek, nyári szünet) követett 21 százalékos aránnyal. Az ennél gyakoribb, hétköznapi láthatást is lehetővé tevő rendelkezés/megállapodás csak ritkán fordult elő (négy esetben). A kapcsolattartás szabályozására az ügyek 81 százalékában a bíróság előtti eljárásban került sor. Felek közötti külön megállapodás, vagy hatóságok által nem szabályozott, önkéntes kapcsolattartási gyakorlat az ügyek 14, illetve 5 százalékában volt. Ez utóbbinak (az önkéntes megállapodásnak) nem csak szimbolikus jelentősége van. Az egyik kutatási hipotézisünk szerint a jogellenes elvitelt megelőzően problematikus kapcsolattartás indikátora a szülők közötti későbbi konfliktusoknak, vagy a konfliktus(ok) eszkalálódásának. Ezt igazolták az eredmények is, hiszen az esetek 56 százalékában nem volt respektusuk a jogellenes elvitelt megelőzően a gyermek–szülő kapcsolatot szabályozó rendelkezéseknek. Mivel a gyermeket az esetek döntő többségében az anya viszi el, és a tényleges gondviselő is gyakrabban az anya, az elvitel időpontja általában nem köthető egyértelműen valamilyen kitüntetett alkalomhoz. Ha azonban a különélő szülő viszi el a gyermeket jogellenesen külföldre, akkor arra (egy eset kivételével) a megállapodásban rögzített láthatás/kapcsolattartás alkalmával került sor.¹⁸

Érdekes eredménye a vizsgálatnak, hogy az adatok szerint a hátrahagyott szülő és a gyermek utolsó közös programja az ügyek 33 százalékában ugyanazon a napon volt, mint amikor a jogellenes elvitel is megtörtént (vagy vélelmezhetően megtörtént).

A jogellenes elvitel után induló eljárásokban, és/vagy a gyermek visszavitele után az ügyek 65 százalékában született bírósági döntés a szülői felügyeleti jog újraszabályozásáról. Ennek tartalma az esetek 14 százalékában nem érintette érdemben a korábbi rendelkezéseket, viszont megfosztotta szülői felügyeleti jogától az ügyek 52 százalékában azt a szülőt, aki korábban arra jogosítva volt és elkövette a jogellenes gyermekelvitelt.

A jogellenes gyermekelviteli ügyek folyamata

A kutatás fontos hozadéka, hogy sikerült feltárni a jogellenes gyermekelviteli ügyek jellemző dinamikáit, és képet kapni arról a folyamatról, amely a jogellenes elvitel előtt, illetve az után a különböző rendszerekben zajlik. Ez azért is kiemelkedően fontos, mert több eljárás párhuzamosan folyhat (és jellemzően folyik is) ezekben az ügyekben. Az eljárások többszöröződésének okai:

¹⁸ Abban az egy esetben, amikor nem ez történt, a kapcsolattartásra jogosított szülő az iskolából, a neki bírósági határozattal megállapított kapcsolattartási időponton kívül vitte el, az osztályfőnök tudomásával.

- eljárás indul a gyermek jogellenes elvitelét megelőző szokásos tartózkodási helyének országában, és eljárás indulhat abban az államban is, ahova a gyermeket elvitték,
- attól függően, hogy mi alapozza meg a gyermek külföldre vitelének jogellenességét, különböző eljárások indulhatnak [gyermek elhelyezésére – házassági bontóperrel egyidejűleg és/vagy attól függetlenül, kapcsolattartás (újra)szabályozására, szülői felügyeleti jog megszüntetése/felfüggesztése iránt, stb.],
- párhuzamosan folyhatnak különböző jogterületekhez kapcsolódó eljárások is: büntetőjog (kiskorú veszélyeztetése vagy elhelyezésének megváltoztatása miatt), polgári jog (házassági bontóper, gyermekelhelyezés, szülői felügyeleti jog megszüntetése stb.) a hágai egyezmény szerinti eljárás, gyámhivatali eljárások (például védelembe vétel).

Az esetek többségében az egyes eljárások nemcsak egyidejűleg (párhuzamosan) folynak, hanem megfigyelhető egyfajta sorrendiség is. A polgári jogi eljárások jellemzően megelőzik a hágai egyezmény szerinti PKKB előtti eljárást, vagy a központi hatósághoz fordulással egy időben folyik a házassági bontóper, gyermekelhelyezés vagy gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti, vagy valamely szülő felelősségét/szülői felügyeleti jogát érintő kereset benyújtása. A végrehajtás a hágai egyezmény szerinti ügyekben is az általános szabályok szerint alakul, a határozatok végrehajtására nem a PKKB illetékes (a végrehajtásra kötelezett fél lakóhelye a meghatározó).

A büntetőeljárásra és a gyámhatóság előtti eljárásokra jellemzően a gyermek visszaviteléről szóló bírósági határozat kihirdetése után kerül sor. Büntetőeljárás nem minden ügyben indítható, azonban mindkét (a visszavitelre kötelezett, illetve abban jogosított, valamint a visszavitt elutasító határozat esetén az erre irányuló igényében elutasított) fél esetében láttunk a kutatás során példát arra, hogy büntetőeljárást indítanak.

A kutatás során több olyan ügygel is találkoztunk, amikor a gyereket a másik szülő tudomása és/vagy beleegyezése nélkül Magyarországra hozó szülő ezt a magatartását úgy igyekezett legitimálni, hogy a gyermek elhelyezése, a kizárólagos szülői felügyeleti jog megszerzése iránt azonnal bírósági eljárást kezdeményezett. Ezeket a helyzeteket a jogszabályok rendezik: a hágai egyezmény 16. cikke elsőbbséget ad a gyermek visszaadására irányuló eljárásnak minden más döntéssel és eljárással szemben (gyakorlatilag tekintet nélkül annak alaki-eljárásjogi megjelölésére¹⁹). Ezt a fontossági sorrendet egészíti ki az egyezmény 19. cikke, amikor

¹⁹ Bírósági Határozatok, 1991/273.

arról rendelkezik, hogy az egyezmény alapján hozott döntés nem tekinthető a szülői felügyeleti jog érdemében hozott döntésnek.

Ezek ismeretében meglepőnek tűnhet (de a szakemberek tájékoztatására vonatkozó javaslatunkat mindenképpen megalapozottá teszi), hogy az általunk vizsgált akták közül háromban is találtunk példát arra, hogy a kérelmező lakóhelye szerinti bíróság (joghatóság hiányában is) döntött a gyermek elhelyezésének kérdésében (a jogellenes elhozatal után, de még a PKKB előtti eljárás előtt).

Ha a hágai egyezmény szerinti eljárásban hozott döntés értelmében a gyereket nem kell visszavinni, akkor a magyar bíróság eljárhat a szülői felelősséggel kapcsolatos jogok rendezése tárgyában.²⁰ Idetartozik, ezért röviden foglalkoznunk kell azzal, hogy a magyar bírói gyakorlat a visszavitel megtagadását kivételesnek tartja és megszorítóan értelmezi²¹. A visszavitel mellőzése érdekében a gyermeket jogellenesen Magyarországra hozó szülő jellemzően arra szokott hivatkozni, hogy a gyereket a visszavitel elrendelése súlyos lelki és/vagy fizikai veszélynek tenné ki²². A leginkább tipikus ok tehát az abúzus, illetve annak veszélye, valamint a gyermek beilleszkedési nehézségei az új környezetben.

A bírósági döntések indoklásait olvasva kibontakozik az a jogalkalmazói gyakorlat, amely szerint a magyar bíró nincs abban a helyzetben, hogy a másik szülő korábbi magatartását ebben az eljárásban vizsgálja, önmagában a gyermek beilleszkedését az új környezetbe pedig nem tartja olyan traumának, amely miatt a visszavitelt meg kellene tagadni. Az előbbi hivatkozás tekintetében a szülői tanúvallomás, a gyermek meghallgatása során kapott információ és esetlegesen a pszichológus szakértő véleménye szolgáltatathat alapot a bírói döntéshez. Az utóbbi érv (beilleszkedési/visszaileleszkedési nehézségek) sokkal szubjektívebb, de jól kitapintható a jelenlegi gyakorlatban. Az is tapasztalható volt az aktákban, hogy a jogellenes elvitelt megvalósító szülő ismétlődő bizonyítási indítványokkal igyekszik a visszavitelt megakadályozni, a gyermeket veszélyeztető helyzetre utaló tényeket, jeleket, információt a bíróság tudomására hozni – ami az eljárásban (a bíró számára) akár pusztá időhúzásnak is tűnhet.²³

²⁰ Ha nemzetközi egyezmény vagy a magyar nemzetközi magánjogi szabályok alapján joghatósággal bír az eljárásra. Hazánk és az unió többi tagállama vonatkozásában a Brüsszel bis2 kimondja azonban, hogy a visszavitel megtagadása esetén is a gyermek korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti EU-tagállam bíróságának van joghatósága. Rendelet 11. cikk (6) és (7) bekezdés.

²¹ Lásd például BH, 2003/118.

²² Lásd az egyezmény 13. cikk b) pontját.

²³ Kőrös András bíró előadása... i. m.

Bár nehéz lenne direkt kapcsolatot feltételezni a visszavitel körüli megszorító értelmezések és a bírósági döntések önkéntes végrehajtása körüli problémák között, az azonban vitathatatlan, hogy nem lehet önkéntes végrehajtást elvárni olyan személytől, aki meg van győződve arról, hogy a gyermek érdekében cselekedett, amikor elhozta őt korábbi tartózkodási helyéről.

Végrehajtás

Ezt a gondolatmenetet folytatva, ki kell hangsúlyoznunk, hogy a kutatás során a végrehajtást találtuk az eljárás Achilles-pontjának. Az idejében befejezett soron kívüli eljárásban hozott jogerős döntést a kötelezett lakóhelye szerint illetékes bíróságoknak kell végrehajtaniuk, ez azonban számos esetben problematikus. Az áttétel után, ha a végrehajtás nem önkéntes (esetleg a gyermeket a szülő elrejt, vagy a végrehajtást egyéb módon akadályozza), az időmúlás jelentős lehet. Ez pedig ellentétes a gyermek (és a hátramaradó szülő) érdekeivel.

A gyermek átadására a Vht. 180. §-a irányadó. E szerint a végrehajtható okiratot kézbesíteni kell a gyámhatóság részére is azzal, hogy készítsen környezettanulmányt a gyermek elhelyezési körülményeiről, a kötelezett önkéntes teljesítését mozgásponttá elő, és eljárásának eredményét 15 napon belül közölje a végrehajtóval. Elmaradt teljesítés esetén a végrehajtó a végrehajtást fogyanatosító bírósághoz fordul, beterjeszti a szükséges iratokat, és indokolt esetben rendbíróság kiszabására is indítványt tesz. Ha a végrehajtás semmilyen módon nem lehetséges, személykörözés vagy nemzetközi körözés rendelhető el. A gyermek (és az átadásra kötelezett személy) tartózkodási helyének ismeretében egyéb kényszer is elrendelhető, így lehetőség van arra, hogy a rendőrség közreműködésével (a gyámhatóság, a kötelezett és a meghatalmazott egyidejű értesítésével) kényszerítsék ki a gyermek átadását. A vizsgált ügyek közül több is volt, ahol a gyermeket jogellenesen magánál (és Magyarországon) tartó szülő rendszeres lakcímváltoztatásokkal érte el, hogy a visszavitelről szóló jogerős bírósági döntésnek évekig nem tudtak érvényt szerezni. Ezek az esetek egyértelműen felvetik azt a kérdést, hogy a gyermek rejtve tartása, a rendszeres hatósági eljárások és vizsgálatok, a folyamatos költözések, iskolaváltások, a félelem és félelemben tartás önmagában is abúzusként jelenik meg a gyermek életében.

A végrehajtás tehetetlensége nemcsak a bírósági döntést negligálja, de tartósan is képes ellehetetleníteni egy-egy család, gyermek életét. Ehhez természetesen az is hozzátartozik, hogy egyes hatóságok, intézmények valamiféle „magyar virtusként” értelmezik („abcúg”), ha a külföldi apa/család „nem kapja meg” a gyereket. Ehhez pedig maga a rendszer is asszisztál azzal, hogy a monitoring, az utánkövetés és a szakmai felelősség (felelősségre vonás) minimuma sem érhető tetten.

Büntetőeljárás kezdeményezése

A végrehajtás „eszköztelensége”, a végrehajtás időbeni elhúzódása az esetek egy részében abban motiválja a gyermek visszavitelére jogosult szülőt, hogy igényének büntetőjogi eszközök felhasználásával próbáljon meg érvényt szerezni. Hasonló indikációk állnak azoknak az ügyeknek a háttérében, amikor a gyermek visszaadására kötelezett szülő korábbi bántalmazás tényét, a gyermek veszélyeztetettségét igyekszik igazolni büntetőeljárás keretében. A jogellenes gyermekelviteli ügyekben induló büntetőeljárások harmadik nagy csoportját adják azok az esetek, amikor a kiskorú veszélyeztetése miatt a gyermekvédelmi jelzőrendszer valamely tagja (gyámhatóság, gyermekjóléti szolgálat, jegyző) fordul a rendőrséghez, ügyészséghez. Utóbbi esetben vagy a gyermeket a másik (hátrahagyott, láthatásikapcsolattartási jogosítványában akadályozott) szülő ellen neveli a gyermekről ténylegesen gondoskodó szülő, vagy maga az elvitel/kapcsolattartás akadályozása jelent veszélyeztető magatartást a gyermekekre.

Az előbbi tipizáláson kívül lehetséges az ügyeknek még egy felosztása, attól függően, hogy az eset körülményei egyáltalán lehetőséget adnak-e büntetőeljárás megindítására, vagy sem. E szerint beszélhetünk olyan esetekről, 1) ahol lehetőség van a büntetőeljárás megindítására, megvalósulnak a tényállási elemek, például a szülő szándékosan, a gyermek szokásos tartózkodási helyének megváltoztatására irányuló határozott akarattal viszi el a gyereket a másik szülőtől. 2) A másik ügycsoportba azok az esetek tartoznak, ahol nem egyértelmű a büntetőeljárás indításának lehetősége, fontos szerepe van a tények/körülmények bizonyításának, de nem kizárt a büntetőeljárás megindítása. 3) A harmadik csoportba sorolhatók azok a gyermekelviteli ügyek, amelyekben nincs lehetőség a büntetőeljárás megindítására, a tényállási elemek nem valósulnak meg. Hozzá kell tenni azonban, hogy ez még nem zárja ki azt, hogy az előző bekezdésben is hivatkozott pertaktikai, stratégiai okokból az érdekelt fél ne tegyen feljelentést bűncselekmény alapos gyanúja miatt.

A vizsgált mintában kiskorú elhelyezésének megváltoztatása vétség miatt egy esetben indult eljárás a gyermeket jogellenesen elvivő szülő ellen.²⁴ A kutatás során a jogellenes elviteli ügyekben induló büntetőeljárásokat is igyekeztünk feltérképezni. Bár maga a cselekmény a nemzetközi magánjog körébe tartozik, és a polgári jog a rendezés elsődleges eszköze, mégis (a szakemberek tapasztalatai alapján) évről évre egyre több ügyben indul büntetőeljárás is.

²⁴ Btk. 194. § Aki végrehajtható hatósági határozat alapján elhelyezett kiskorút attól, akinél a hatóság elhelyezte, annak beleegyezése nélkül, az elhelyezés tartós megváltoztatása céljából elvisz, avagy a kiskorút rejtve vagy titokban tartja, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

„Körülbelül tíz évvel ezelőtt volt egy ügyünk, amiben mi jártunk el (a régi büntetőeljárás törvény hatáskörre vonatkozó rendelkezései ezt lehetővé tették. – A szerző megj.), és amiben egy külföldön élő anyától hozta el az apa a gyermeket egy látogatás alkalmával. Magyarországon a hatóságoknak elmondta, hogy a gyermeket azért nem engedte vissza, mert a nevelőapa bántalmazza. A bíróság a visszavitel mellett döntött, de az apa nem hajtotta végre a döntést, ezért feljelentést tettek ellene kiskorú elhelyezésének megváltoztatása vétsége miatt – annak ellenére, hogy nem lehetett bizonyítani, hogyan hozta el a gyereket, és nem is rejtette el. Akkor erről folyt egy szakmai vita is, mert az ügyészség álláspontja szerint nem volt alapja a büntetőeljárás megindításának.”

(Részlet egy ügyészi interjúból)

A területen érintett szakemberek tapasztalatai alapján a büntetőjogi eszközök nem tekinthetők sem elsődlegesnek, sem pedig sikeresnek. Fontos szakmai konszenzusnak kellene támogatnia ezt a jogterületet is, nemcsak abban, hogy kiskorú veszélyeztetése megállapítható-e ezekben az ügyekben (vagy a jogellenes elvitt megelőzően, ahhoz részben köthetően jelentkező határon átnyúló, problémás kapcsolattartási esetekben), hanem abban is, hogy szükség van-e az ilyen jellegű ügyek központosított esetkezelésére – és ha igen, melyik szervezetnek legyen kompetenciája. (Hipotetikusan például a Fővárosi Főügyészség Gyermek- és Ifjúságvédelmi Osztálya alkalmas lehetne egyfajta centralizált ügykezelés ellátására, hiszen adott a szakértelem és a gyakorlat is, és megoldható lenne a jogorvoslati fórum kérdése is – Legfőbb Ügyészség.)

A gyermek meghallgatása

A jogellenesen külföldre vitt gyermekek ügyeiben (jogterületeken átívelő) problémaként jelentkezik a gyermek képviselőének és meghallgatásának kérdése. Ha röviden akarnánk elintézni, egy szóban is válaszolhatnánk: esetigondnok-rendelés. Ha mélyebb elemzést végzünk, akkor a helyzetet akár egy szóval is kifejezhetjük: problematikus. Az esetigondnok-rendelés csak formálisan „oldja meg” a gyermek képviselőének kérdését. Leggyakrabban soha nem is találkoznak a gyerekekkel, nincs átfogó ismeretük az eljárásról (párhuzamos eljárásokról) vagy az ügy előzményeiről. A gyermek érdekeinek, szükségleteinek, jogainak (így például a véleménynyilvánítás vagy a meghallgatás jogának) önálló képviselője elsikkad az eljárásban.

A gyermek meghallgatása a Brüsszel bis2 szerint kiemelkedően fontos. Alapelv, hogy a gyermekek kapjanak lehetőséget arra, hogy az őket érintő eljárásokban véleményüket kifejezhessék. A gyermek meghallgatása a gyermek visszavitelét elrendelő határozatok tekintetében a végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás eltörlésének egyik követelménye. A rendelet egyetlen kivételt határoz meg: a gyereket

nem kell meghallgatni, ha ez célszerűtlen lenne a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt. E kivételt megszorítóan kell értelmezni, a rendelet azonban nem módosítja e tekintetben a vonatkozó nemzeti szabályokat.

Sajátos szakmai előírások alapján kell(ene) a gyermekek meghallgatásának történnie. Magyarországon jelenleg azonban nincs olyan módszertani útmutató, amely segítené a bíróságok munkáját abban, hogyan tudja a gyermek életkorát és érettségi szintjét figyelembe vevő módon lebonyolítani a meghallgatást. A szakemberek nehéz helyzetben vannak, és egyéni érzékenységük, tapasztalataik, egyedileg megszerzett ismereteik alapján igyekeznek megoldani a helyzetet. A magyar gyakorlat a kutatás kezdetekor nem támogatta a gyermek meghallgatását, aminek egyrészt az volt a – dogmatikailag támogatott – indoka, hogy az eljárásban olyan ténykérdésről kell határoznia a bíróságnak (a szokásos tartózkodási helyről), aminek eldöntéséhez nem szükséges a gyermek meghallgatása. A szükség-szerűségen kívül az a gyermekvédelmi elv szerepelt még a gyermek meghallgatásának mellőzésekor, amely szerint nem szolgálja a gyermek érdekét, hogy nagyon kiélezett helyzetben állást kelljen foglalnia valamely szülője mellett, vagy másodlagos viktimizációt szenvedjen el a bíróság előtti megjelenés miatt.

„Gyermekehelyezési ügyben meghallgatom a gyereket, az nyilvánvaló, de ebben az eljárásban nem tud olyat mondani [...] és nagy teher ez a gyerekeknek. Egy soron kívüli eljárásban, ahol nincsen vita, ott nem teszem ki ennek a gyereket, mert nem az érdeke [...] mert akkor is, ha én vagyok a világon a legjobb, akkor is a gyerek azt fogja érezni, hogy valamelyik szülőjét elárulta [...] a német jogban a gyereket három éves kor felett meg kell hallgatni. De ott külön szoba van, és a német bíró játszik a gyerekekkel miközben meghallgatja.”

(Részlet egy igazságszolgáltatási rendszerben dolgozó szakemberrel készült interjúból)

A jogalkalmazói gyakorlat a kutatás lezárásakor az érintett szakemberek által deklarált módon megváltozott, és a gyermek meghallgatása fő szabályként érvényesül a hágai egyezmény alkalmazási körében induló polgári eljárásban.

A jelenlegi bírósági gyakorlat és eszközrendszer ismeretében azt gondoljuk, hogy a nemzetközi elvárásoknak megfelelően bár valóban annak kell fő szabályként megjelennie, hogy a gyermeket meghallgatják, mégis számos (tárgyi, eszközrendszerbeli stb.) változásnak kell bekövetkeznie ahhoz, hogy ez az ígéretes jogalkalmazói szándék valóban a gyermek érdekét szolgálja. Ezen a területen kiemelkedően fontos a gyermekbarát meghallgatási technikák rendszerszintű oktatása, a bírósági termék helyetti külön meghallgatási szobák berendezése, a multikulturális ismeretek és a tolmácsolással összefüggő speciális képességek és készségek

bevezetése²⁵ a szakemberképzésbe/továbbképzésbe. E követelményeknek a teljes igazságszolgáltatási rendszerben érvényesülniük kell, hiszen a szülői felügyelet-ről, kapcsolattartásról, gyermekelhelyezésről szóló eljárásokban vagy egy esetleges büntetőjogi procedúrában, igazságügyi szakértői vizsgálatok során elkerülhetetlen a jogellenes elvitellel érintett gyermekek meghallgatása.

Összegzés

A jogellenesen Magyarországra hozott gyermekek száma növekszik, de még így sem haladja meg évente az ötvenet. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a gyermekvédelmi, büntetőjogi, polgári jogi gyakorlatban ritkán előforduló esetekről van szó, másrészt azt is, hogy bármelyik gyermekjóléti szolgálat, gyámhivatal, rendőrség, bíróság „belefuthat” egy ilyen (hátterű) ügybe. A megfelelő informáltság, az ügyek jellemzőinek ismerete alapvető – és nemcsak a kezelés, hanem a megelőzés területén is –, hiszen az esetek tipikus felépítése és folyamata arra mutat, hogy jó eséllyel működhet ezen a területen is a prevenció. Az informáltság (egyfajta tudásközpont) létrehozásán túlmenően a szakemberek érzékenyítése és a szakmai közötti együttműködések támogatása fontos még kiemelkedően. Ilyen feltételek mellett érhető csak el, hogy a súlyos traumán átesett gyerekek ne szenvedjenek el újabb sérüléseket a fejük felett zajló eljárásokban.

„...anya azt mondta, kirándulni megyünk. Bepakoltam néhány dolgot a katicás hátizsákomba, aztán felültünk a vonatra, és amikor felébredtem, anya azt mondta, hogy ez már Budapest. El sem tudtam búcsúzni a cicámtól.”

(Részlet egy jogellenesen Magyarországra hozott gyermek meghallgatásából)

²⁵ A tolmácsolással mint közvetítéssel megváltozik a meghallgatott személy által elmondott vallomás szövege (használt szavak, kifejezések, indulatszavak, hangulatfestő fordulatok). Hogyan kell kezelni a tolmácsolással járó „késleltetést”? A meghallgatott személy reakcióit hogyan képes közvetíteni a tolmácsolás? Hogyan lehet kezelni azt a helyzetet, ha a bíró is ismeri a közvetített nyelvet, és felismeri, hogy a tolmács nem megfelelően fordítja a meghallgatott személyt?